

Методска структура на час за интерпретација на сказна

Асс. М-р Ирена Китанова¹

Abstract

From folk tales, fairy tales and then Charles Perrault, Hans Christian Andersen and later when laying the foundations of modern art story, showing that it has a particular tale or priority for educational, ethical and esthetic expression of children and child personality.

Tale traces the development of the child. It participates in the development of the child's personality. Is the story of a mental picture of the child. Tale is a system that prepares children for life: learn to speak, to think, to love one's neighbor, to do good, to love the country / homeland.

Keywords: story, development, esthetic expression, education, child.

¹ Асс. М-р Ирена Китанова, Универзитет “Гоце Делчев“, Факултет за образовни науки, Штип, Македонија

Апстракт

Почнувајќи од народните сказни, а потоа во сказните на Шарл Перо, Ханс Кристијан Андерсен и подоцна кога се поставуваат основите на модерната уметничка сказна, се покажува дека токму сказната има особено или приоритетно значење за воспитното, етичкото и естетското изразување на децата и детската личност.

Сказната го следи развојот на детето. Таа партиципира во развојот на детската личност. Сказната е дел од менталната слика на детето. Сказната е систем кој го подготвува детето за живот: го учи да зборува, да мисли, да го сака ближниот, да прави добро, да ја сака земјата/татковината.

Клучни зборови: сказна, развој, естетско изразување, воспитување, образување.

1. Интерпретација на сказната

Од педагошки аспект, сказната има повеќеслојно значење. На пр., таа е сврзана: 1) со интелектуалниот развој на детската личност (преку збогатување на мислењето, речникот, изразот); 2) со емоционалната сфера (насочена преку умственото, естетското и етичкото воспитание) и 3) преку создавање услови за комуникација со другите. Според тоа, неопходно е на глобално ниво во пред/училишното образование да се изгради кохерентен курикуларен систем за конкретна и практична примена на сказната во воспитно-образовниот процес.

Но, за оптимална реализација на еден таков систем, односно на споменативе процеси треба да се исполни најважниот услов-воспитувачот да биде вонреден интерпретатор со високи квалитативни изразни можности. Затоа, не случајно велиме дека начинот на интерпретација на една литературна творба и нејзиното восприемање е вистинска драма или своевиден уметнички ритуал.

На кои сегменти треба да се внимава при интерпретација на сказната?

1. Ако при восприемањето на сказната кај детето се развива мислењето подобро е наместо: едно-време еден-цар една-девојка еден-човек и сл., воспитувачот/нараторот интерпретаторот да каже: богат цар, убава девојка,

сиромав човек. Со тоа се даваат првични насоки и упатства за личностите или јунакот/херојот во сказната;

2. Многу е важно како го опишуваме главниот херој/лик, и како го презентираме пред очите на слушателот/детето;
3. Пред очите на детето-слушател, воспитувачот треба да долови возбудливи претстави и слики дополнети говорно со исклучителен експресивен јазик или јазикот на хероите;
4. Личниот став е однос на детето кон постапките на херојот се пресудни за нивната вистинска вредност;
5. За да го заштити херојот детето може да предложи поумерен , поблаг, поприватлив крај на сказната. На тој начин доаѓа до израз наивниот реализам карактеристичен за детската психа;
6. Детето очекува оптимистички и среќен крај на сказната или победа на злото, победа на правдата, пр. Закрила на бедните и незаштитените;
7. Милостивото, невино и кривко детско срце секогаш простува. Тоа се стреми кон возвишување на добрината со што го гради усетот за сопственото поведение;
8. Воспитното воздејство кај децата особено се поттикнува со поука. Таа е мошне импресивна кога се искажува низ специфичниот јазик на пословицата или поговорката.

Според тоа, веднаш се поставува проблемот за избор на сказната како литературен жанр. При изборот на сказната за интерпретација во пред/училишното образование многу е важна композицијата на сижето која може да се искористи за педагошки цели. На пример, писателот за деца, Видое Подгорец мошне сликовито и впечатливо знае да раскаже за македонската голгота во времето на илинденскиот период. Со вонредниот експресивен исказ и сочен стил, Подгорец го буди кај децата основното чувство - љубов кон правдата, кон убавината, кон добрината. Тој е писател кој задолжително ги почитува основните композициски правила и содржината во сказната знае да ја понуди како вистинска историја. Така, низ историјата на македонската голгота на Подгорец, низ вистинските сказни за Гоце Делчев кај писателот Ванчо Николески, се раѓаат родољубиви трепети кои оставаат траен печат во емотивниот свет на детето.

Нашето искуство говори дека во педагошката пракса, сепак, недоволно се црпи од изворите на фолклорот, на усната и писмената народна традиција. А, токму сказната најсоодветниот литературен жанр за всадување љубов кон родната земја и сопствената нација. Сказната нуди затврдени норми на поведение: хуманизам, љубов, правда, трпеливост и сл. Оттука, уште во раната возраст, поточно до шестгодишна (6) возраст, детското срце треба да се научи со радост да реагира на доброто, да сочувствува со послабиот и др. Тоа се појдовните позиции од кои детето треба да стартува и да се упати кон патот што ќе го одведе во онаа едукативна фаза кога се гради љубов кон татковината и хуманизмот.

Сказната има голема важност за воспитниот процес во предучилишниот и училишниот период на детето. Всушност, на таа возраст со специфичниот јазик и исказ, сказната нуди можност да се вникне во убавините на уметничкиот израз, да се буди усет за естетското чувство, а со таа постапка да се подготвува детето за полесно восприемање и разбирање на посложените содржини на другите литературни жанрови.

Така, низ светот на сказната се навлегува во светот на големата литература, а на детето му се отвораат перспективите за формирање на неговата личност.

Сказната го воспитува детето. Таа го вклучува етичкото и естетското, креативното во духот на детето. Сказната ја раздвижува и збогатува детската емоционалност, го збогатува детскиот вокабулар, се грижи за душевната личност на детето- го оспособува за живот. Со еден збор- сказната е своевиден литературен жанр кој го организира светот на детето, го одредува детското мислење од аморфен и дифузен аспект.

Ако во европската и светската литература можат да се посочат мноштво сказни со кои треба да се почне при читањето/слушањето во предучилишната и училишната возраст (“Снежана и седумте цуциња“, “Пепелашка“, “Црвенкапа“, и др.), неопходно е македонскиот писател и педагог да пристапат кон адаптација или реадaptација на постојната творечка традиција, а во тој контекст и на една од најдолгите и една од најубавите приказни: Силјан штркот од Марко Цепенков. Тоа е сказна со вонредна композиција во која се вградени специфичниот јазичен код со мноштво поговорки и фолклорни изрази со корисни поуки.

На пример, “верувај синко, оти секој син и ќерка што не си го слушале татко си и мајка си ги снашла голема казна од Господ“. Овде, воспитната компонента е на релација со естетската која треба да се бара во специфичната наративна синтеза на реалистичното и фантастичното/чудесното.

Најпосле, сказната е најреалниот литературен жанр со кој на детето му се овозможува да комуницира со повозрасниот, со топлиот глас на мајката и воспитувачот/учителот во предучилишната установа и училиштето. А, проблемот на интерпретацијата- е проблем за кој постојано ќе се пишува и дебатира.

2. Теоретски основи за методска интерпретација на сказната

По својата природа сказната е епско дело. Таа има јасно изградени структурни елементи: фабула, ликови, композиција, реалистички слој, специфичен јазик и др. При анализа на сказната, сознанијата за овој книжевно-теоретски поим се прошируваат постапно, од одделение во одделение. На оваа возраст, посебно во ИВ одделение може да се примени и студиозна анализа, но тоа зависи првенствено од интелектуалните способности на учениците и од информираноста на наставникот за современите теоретски и методски сознанија сврзани за сказната.

При толкувањето на сказната нужно е да се сочува нејзината автономност, да се внимава на нејзините типични карактеристики и законитости.

Во одделенската настава учениците се интересираат, пред сè, за фабулата на сказната, за необичните и чудесни појави и ликови, како и за нејзиното идејно и морално значење. При анализата на сказната задолжително треба да се почитува принципот од полесно кон потешко, од едноставно кон сложено. Тоа укажува дека во почетокот анализата е насочена на развојниот тек на фабулата и фантастичноста, а потоа со чувство на мерка се анализираат ликовите, идејно-етичката страна, композицијата и т.н.

Анализата на фабулата на сказната не треба да се сведе на обична репродукција на фактите, туку на оспособување на учениците за согледување на одредени појави и нивно споредување, согледување на причинско-последичните врски, изложување на свои ставови за одделни ситуации и ликови и т.н. Но бидејќи се долги, постои опасност за опаѓање на вниманието кај учениците. Затоа наставникот треба да поставува интересни, проблемски и динамични прашања, да прочита извадок како илустрација на одредено мислење, да бара од учениците да се стават во улога на одреден лик, да размислат како тие би решиле одредена дилема или ситуација. На тој начин учениците ќе имаат творечко учество и во многу ќе придонесат за квалитетот на анализата на сказната. Всушност, проблемските прашања особено ги поттикнуваат учениците да размислуваат, да ги споредуваат ликовите и нивните постапки, да ги вреднуваат фактите и ситуациите. При тоа, учениците можат да ги формираат своите ставови и тоа на два начина: 1. Да формираат и искажат став, а потоа да го докажат со одредени факти и 2. Да ги изложат фактите и аргументите, а потоа да донесат заклучоци и ставови.

2.1 Модели за интерпретација на сказна

И сказната може да се интерпретира /анализира преку општ-утврден модел за работа и со помош на истражувачки задачи.

Сказната може многу успешно да се анализира по општиот модел за обработка на уметнички текст. Заради нејзината обемност најдобро е да се изврши анализа по логички целини. Но почитувајќи го принципот на методичка адекватност, општиот модел за интерпретација на уметнички текст можеме да го трансформираме со цел да го прилагодиме на уметничката природа на сказната како специфичен литературен вид. Со методичките трансформации на општиот модел се доаѓа до посебни модели за интерпретација на сказна:

I - Модел

Методичка организација на сказната

- 1. Мотивација**
- 2. Изразно читање**
- 3. Разговор за доживувањето**
- 4. Анализа на содржината по логички целини/делови:**
 - а) I логичка целина**
 - б) II логичка целина**
 - в) III логичка целина**
- 5. Интерпретација на ликовите**
- 6. Прераскажување**
- 7. Особини на сказната**
- 8. Вистинското и измисленото во сказната**
- 9. Јазични и стилски карактеристики**
- 10. Вежби за изразно читање**
- 11. Домашна работа**

II Модел

Интерпретација на сказна со помош на истражувачки задачи

Интерпретација на сказната “Царскиот син и ламјата”

Пред да се пристапи кон интерпретација на сказната на учениците им ги поделуваме следниве истражувачки задачи:

1. Изделете ги фантастичните мотиви и чудесни случки во сказната “Царскиот син и ламјата”. Објаснете ги причините за нивната појава и нивното уметничко значење во сказната;

2. Наведете ги реалистичките слики од народниот живот и посочете ги местата во кои верно се одразени човечките желби, сфаќања и чувства;

3. Кој е основниот мотив кој го покренува главниот јунак на акција? - Што претставува/симболизира ламјата, а што борбата против неа?

4. Наведете ги пречките кои се противат на благородната акција. Како ги совладува царскиот син? И кои чувства ги манифестира при тоа?

5. Која е воспитната вредност на сказната? - Кои пораки ги нуди таа? - Наведете ги и поткрепете ги со примери;

6. Обрнете внимание на времето, просторот и ликовите во сказната.

7. Пронајдете ги јазичните средства и изрази како показ на динамичното и сугестивно раскажување во сказната.

Методска структура на часот

1. Мотивација
2. Најавување на наставната содржина
3. Изразно читање
4. Насочено, истражувачко читање (истражувачкото читање е реализирано дома)
5. Разговор за непосредното доживување
6. Разговор за истражувачките задачи:
 - а)Фантастични мотиви
 - б)Реалните слики
 - в)Главниот јунак и порака на сказната:
 - особини на главниот јунак
 - совладување на препреките
 - пораки/идеи на сказната
7. Важни творечки постапки:
 - градација, композиција
 - презент во раскажувањето
 - каде и кога се случува дејството (дејството не е локализирано и временски не е определено)
 - идејно воопштување на сказната.

Како што може да се види, овој модел е еден од посложените, но во редуцирана форма со успех може да се примени во горните одделенија на одделенската настава.

III Модел

Структура на наставен час за интерпретација на сказна според Драгутин Росандиќ

1. Подготовка за читање на текстот
2. Читање на текстот (интерпретативно читање)
3. Проверување на доживувањето
4. Прераскажување

- 5. Анализа на текстот (интерпретација)**
- 6. Воопштување**
- 7. Подготовка на учениците за интерпретативно читање, творечки активности, драматизација**
- 8. Задачи за самостојна, домашна работа на учениците.**

Со учениците од прво и второ одделение, каде наставникот сеуште има проблеми со нивната концентрација и со нивното насочено внимание, пожелно е да се применуваат ситуации каде учениците би се идентификувале со измислените, нереалните ликови и ситуации. За да можат поуспешно да ја сфатат содржината, ликовите, идејата на сказната “Убавицата и сврот” ќе презентираме еден од многуте начини како може тоа да се реализира:

Пример:

Се поведува разговор за приказните кои им се најомилени на децата... Се најавува целта на часот. Се презентира филмот “Убавицата и сврот” или пак изразно се чита од страна на наставникот. Се презентира или се чита сè до оној дел во приказната каде што девојката заминува во својот дом и му ветува на сврот дека ќе се врати кај него. Тогаш од учениците се бара да размислат како би ги претставиле убавицата и сврот (нивната разделба), во парови – со движења, притоа внимавајќи на нивните изрази на лицето... Откога тоа ќе го сторат, секој пар објаснува што е тоа што им оставило впечаток и зошто токму така го направиле тоа. Значи, даваат толкување на она што го доживеале... Тоа се користи за да се започне повторно разговор со учениците за ликот на сврот и убавицата и сл. на тој начин се реализира и содржинската и идејната анализа и се интерпретираат ликовите.

Литература:

1. Бетелхајм, Бруно: Значење бајке, Зенит, Београд, 1976
2. Вуковиќ, Ново: Увод у книжевност за дјецу и омладину, Унирекс, Подгорица, 1996
3. Китанов, Блаже: Методика на наставата по македонски јазик со практикум (од I до IV одделение), Педагошки факултет, Штип, 2001
4. Китанов, Блаже: Книжевни прилози за наставата, Педагошки факултет, Штип, 2006.